

Ο
ΘΡΙΑΜΒΟΣ
ΤΩΝ
ΘΕΩΝ ΤΗΣ ΘΑΛΑΣΣΑΣ

*Ο πόλεμος εναντίον της θεάς
που κρύβεται στα Ομηρικά Έπη*

Σειρά: Μυστήρια του Κόσμου
Τίτλος πρωτοτύπου: The Triumph of the Sea Gods
Συγγραφέας: Steven Sora
Μετάφραση: Νίκος Ζαχαράκης
Επιμέλεια: Ελευθερία Μεταξά
Θεώρηση δοκιμίων: Εύη Ζωγράφου
Σελιδοποίηση-Εκπόνηση εξωφύλλου: Έλενα Ματθαίου

Απαγορεύεται η αναδημοσίευση, η αναπαραγωγή, ολική, μερική ή περιληπτική, ή η απόδοση κατά παράφραση ή διασκευή του περιεχομένου του βιβλίου με οποιονδήποτε τρόπο, μηχανικό, ηλεκτρονικό, φωτοτυπικό, ηχογράφησης ή άλλο, χωρίς προηγούμενη γραπτή άδεια του εκδότη. Νόμος 2121/1993 και κανόνες του Διεθνούς Δικαίου που ισχύουν στην Ελλάδα.

Copyright ©2007: Steven Sora
©2018: ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΕΝΑΛΙΟΣ
Σόλωνος 136, Αθήνα 106 77
Τηλ.: 2210 3829339-210 3803925, Φαξ: 210 3829659
e-mail: sales@enalios.gr
www.enalios.gr

ISBN: 978-960-536-565-3

ΣΤΙΒΕΝ ΣΟΡΑ

Ο

ΘΡΙΑΜΒΟΣ

ΤΩΝ

ΘΕΩΝ ΤΗΣ ΘΑΛΑΣΣΑΣ

*Ο πόλεμος εναντίον της θεάς
που κρύβεται στα Ομηρικά Έπη*

ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ ΑΠΟ ΤΑ ΑΓΓΛΙΚΑ:

Νίκος Ζαχαράκης

*Το βιβλίο αυτό είναι αφιερωμένο στον Οδυσσέα,
η γενναιότητα και το ισχυρό πνεύμα του οποίου
ζει μέσα στον καθένα μας και υψώνεται
για να αντιμετωπίσει μεγάλες και μικρές προκλήσεις.*

Περιεχόμενα

Ευχαριστίες	11
	
Εισαγωγή: Ο πραγματικός πόλεμος εναντίον της Τροίας	13
1 Ο Όμηρος και η ελληνική «ιστορία»	37
2 Ο Όμηρος και η «ελληνική» λογοτεχνία	59
3 Από το αληθινό λίκνο σε ένα υγρό μνήμα	89
4 Σταυροδρόμια: Ο πόλεμος εναντίον της θεάς	137
5 Η πραγματική Τροία: Πατρίδα των θαλάσσιων θεών και των βασιλέων του Ηλίου	157
6 Έξω από την Τροία	181
7 Η Ατλαντίδα στην Ιβηρία: Η πατρίδα του Οδυσσέα	247
8 Οι ιστορίες του γενναίου Οδυσσέα	281
	
Επίλογος	393
Σημειώσεις	409
Βιβλιογραφία	425
Εικόνες	433

Ευχαριστίες

Θα ήθελα καταρχάς να ευχαριστήσω τη σύζυγό μου, Τέρι, η οποία μοιράστηκε όλες τις περιπέτειες του ταξιδιού και της έρευνας που συνόδευσαν τη συγγραφή του βιβλίου αυτού, και τράβηξε τις πανέμορφες φωτογραφίες που εμφανίζονται στο ένθετο. Ευχαριστώ επίσης τους γιούς μου, Κρίστιαν και Μάικ, για τη συμπαράσταση και την έμπνευσή τους, καθώς και για την ανταπόκρισή τους στην αιώνια ανάγκη μου για τεχνική υποστήριξη.

Τις μεγαλύτερες ευχαριστίες οφείλω στην Τζούλι Πάβλοβιτς-Φιλ, η οποία έκανε τις απαραίτητες διορθώσεις στο χειρόγραφο και διατύπωσε προτάσεις, βοηθώντας στην ολοκλήρωση αυτού του βιβλίου. Πολλές ευχαριστίες οφείλω επίσης στην Κέρι Πόουλ, για τη βοήθεια της στους χάρτες και στα γραφικά.

Ιδιαίτερες ευχαριστίες οφείλω στη Μέριλιν Ρένι απ' το Έσσεξ, που με ενέπνευσε. Ευχαριστώ επίσης τον Πήτερ

Φλέτσερ απ' το Σάρεϋ, τον Κεντ Γιόχανσεν απ' τη Μεγάλη Στοά του Βανκούβερ και τον Βίκτορ Κάτσερ απ' την Επιγραφική Κοινότητα του Μίντγουεστ.

Επιθυμώ να εκφράσω τη βαθύτατη ευγνωμοσύνη μου προς όλα τα μέλη των εκδόσεων Inner και ειδικότερα προς τους Έχαντ Σπέρλινγκ, Γιον Γκράχαμ, Σίνθια Φόουλς, Αν Ντίλον, Πατρίτσια Ράιντλ, Τζέι Λέβιταν, Κέλι Μπούουεν και Πέρι Τσάμπιν για όλα, από την ενθάρρυνση και τη φιλοξενία ως τη σχολαστική έκδοση και τον δημιουργικό σχεδιασμό. Πολλές ευχαριστίες επίσης στην καταπληκτική εκδότριά μου, Νάνσυ Γιέιλντινγκ, η συμβολή της οποίας υπήρξε ανεκτίμητη για την ολοκλήρωση του βιβλίου αυτού.

Εισαγωγή: Ο πραγματικός πόλεμος εναντίον της Τροίας

Η ιστορία του Τρωικού Πολέμου είναι μία από τις μεγαλύτερες πολεμικές αφηγήσεις στην ιστορία του κόσμου. Γραμμένη από τον Όμηρο το 775 π.Χ., αποτελεί την πρώτη γραπτή ιστορία των Ελλήνων. Η πλοκή του έργου αναφέρεται στον συνασπισμό των Ελλήνων, οι οποίοι κατέστρεψαν την ισχύ ενός μεγάλου και πανίσχυρου εχθρού. Τοποθετείται, όμως, κατά τρόπο απίθανο σε μία εποχή που η Ελλάδα δεν ήταν ενωμένη. Ο πόλεμος εξαπολύεται εναντίον ενός εχθρού, ο οποίος δεν υπήρξε ποτέ αρκετά αποφασιστικός. Οι σύγχρονοι του Ομήρου αρχαίοι Έλληνες συγγραφείς αποδέχονται το γεγονός ενός ιστορικού Τρωικού Πολέμου στη Μεσόγειο, ο οποίος διεξήχθη γύρω στο 1200 π.Χ. και αποτέλεσε τη βάση της *Ιλιάδας* και της *Οδύσσειας*. Με το πέρασμα του χρόνου, τόσο οι αρχαίοι όσο και οι σύγχρονοι ιστορικοί αποδέχθηκαν την ιδέα ότι η ομηρική πολιορκία διεξήχθη στη βορειοδυτική Τουρκία.

Οι ανασκαφές εκεί είχαν φέρει στο φως μία πόλη η οποία θα μπορούσε ή όχι να επιβεβαιώνει τη θέση τους.

Μετά τον Όμηρο, άλλο ένα κείμενο υπενθυμίζει έναν άλλον μεγάλο πόλεμο μεταξύ των Αθηναίων και του λαού του Βασιλιά Ποσειδώνα, ο οποίος τοποθετείται επίσης σε ένα ιδιαίτερα πρώιμο χρονικό πλαίσιο, στην Αθήνα της Λίθινης Εποχής. Αυτό το κείμενο, γραμμένο από τον φιλόσοφο Πλάτωνα, κάνει λόγο για μία νίκη εναντίον ενός εχθρού, τα απομεινάρια του οποίου δεν βρέθηκαν ποτέ: της Ατλαντίδας.

Έτσι λοιπόν, πιστεύεται σήμερα –όχι τόσο για επιστημονικούς λόγους– ότι η Τροία του Ομήρου βρισκόταν στην Τουρκία, ενώ η Ατλαντίδα του Πλάτωνα αποτελούσε αποκύημα της φαντασίας. Αμφότερες αυτές οι απόψεις, όμως, είναι εσφαλμένες. Και οι δύο ιστορίες περιγράφουν έναν πραγματικό πόλεμο, ο οποίος διεξήχθη πριν από τρεις χιλιάδες χρόνια: αλλά, τόσο ο Πλάτωνας όσο και ο Όμηρος παραποίησαν σημαντικές λεπτομέρειες στις ιστορίες τους, όπως για παράδειγμα την τοποθεσία στην οποία διεξήχθη ο πόλεμος και την ταυτότητα των αντιμαχομένων. Όπως θα καταδείξει το βιβλίο αυτό, ο Τρωικός Πόλεμος δεν διεξήχθη στις κοιλάδες της Ανατολίας της σημερινής Τουρκίας, ούτε αφορούσε τη διαμάχη ανάμεσα στις συμμαχικές πόλεις της Μυκηναϊκής Ελλάδας και σε μία ξένη δύναμη.

Η σπουδαιότητα του πολέμου μπορεί να ήταν τόσο μεγάλη όσο την περιέγραφε ο Όμηρος, αλλά το υπόβαθρο ήταν διαφορετικό. Τόσο η *Ιλιάδα* όσο και η *Οδύσσεια* ήταν αρχαίες αφηγήσεις, οι οποίες εξιστορήθηκαν ξανά και ξανά για περισσότερα από τετρακόσια χρόνια, έως ότου ο Όμηρος, ο οποίος

λέγεται ότι ήταν ένας τυφλός ποιητής, τις κατέγραψε για τις επόμενες γενιές. Ο Όμηρος άκουσε και μετέδωσε μία αρχαία ιστορία, μεταφέροντας το περιεχόμενο της στον χώρο και στον χρόνο. Η *Ιλιάδα* αναφέρεται σε μία ιστορία η οποία ξεκινά από τα γεγονότα των τελευταίων ημερών του πολέμου που θα γινόταν γνωστός ως *Τρωικός Πόλεμος* και τελειώνει με τον θρίαμβο του Αχιλλέα εναντίον του Έκτορα. Δεν συνιστά αφορμή για εορτασμούς, καθώς αποτελεί το θλιβερό αποτέλεσμα ενός μακροχρόνιου πολέμου.

Στο δεύτερο έπος του Ομήρου, την *Οδύσσεια*, περιγράφονται οι περιπλανήσεις ενός ήρωα του πολέμου ο οποίος είναι γνωστός ως Οδυσσέας. Οι περισσότεροι ιστορικοί, από την εποχή του Ομήρου έως σήμερα, δεν κατόρθωσαν ποτέ να εντοπίσουν τις τοποθεσίες της Μεσογείου στις οποίες διαδραματίστηκαν οι δώδεκα περιπέτειες του Οδυσσέα. Για παράδειγμα, ο Όμηρος παρουσιάζει τον ήρωα να πλέει εννέα ημέρες προς μία κατεύθυνση χωρίς να προσεγγίζει ποτέ την ξηρά. Αλλά στο Αιγαίο, το ταξίδι κατά μήκος μίας ευθείας γραμμής αργά η γρήγορα θα οδηγούσε τον ναυτικό σε στεριά.

Η *Οδύσσεια* ξεκινά με την ιστορία του Δούρειου Ίππου, του ξύλινου αλόγου το οποίο χρησιμοποιήθηκε ως τέχνασμα για να μπουν οι Έλληνες στην ακρόπολη της Τροίας και να καταστρέψουν την πόλη. Ο ήρωας, ο Οδυσσέας, είναι ένας πανούργος και έμπειρος βετεράνος ο οποίος τους οδηγεί στη νίκη εναντίον της Τροίας. Είχε περάσει δέκα χρόνια πολεμώντας μακριά από το σπίτι του και τώρα επιθυμεί να επιστρέψει στην πατρίδα του. Αν και η απόσταση δεν είναι ιδιαίτερα μεγάλη, θα χρειαστεί άλλα εννέα χρόνια για να φθάσει εκεί.

Κατά τη διάρκεια του ταξιδιού θα περάσει πολλές περιπέτειες· θα έρθει αντιμέτωπος με τους Κύκλωπες, θα δει τους άνδρες του να καταβροχθίζονται από κανιβάλους σε ένα νησί και να μεταμορφώνονται σε γουρούνια σε ένα άλλο, θα ζήσει με μία όμορφη μάγισσα, θα πολεμήσει δράκους, θα κατέβει στην κόλαση και θα αφηγήσει τους θεούς· όλα αυτά, προτού επιχειρήσει να σώσει τη γυναίκα και το σπίτι του.

Παρά το μεγαλείο της ιστορίας αυτής, την ποιητική περιγραφή που ολοκληρώθηκε από τον Όμηρο και τη λογοτεχνική αρτιότητα της ιστορίας, δεν παύουν να υπάρχουν ψεγάδια. Τα προβλήματα αφορούν σοβαρότερα ζητήματα από την ερμηνεία της παρουσίας των σειρήνων και των θαλάσσιων τεράτων. Παρ' ότι το υπερφυσικό στοιχείο είναι αποδεκτό σε μία ηρωική ιστορία, τα περισσότερο κοσμικά στοιχεία της θα πρέπει να την εντάσσουν στο πλαίσιο μίας συγκεκριμένης πραγματικότητας, εφ' όσον το περιεχόμενό της βασίζεται σε πραγματικά γεγονότα. Τέτοιου είδους κοσμικά στοιχεία, όμως, απουσιάζουν από το περιεχόμενο των επών. Το πρώτο και πιο σημαντικό είναι ότι δεν υπήρχε καμμία Τροία στην περιοχή όπου ο Όμηρος τοποθέτησε την πόλη.

Κατά τη διάρκεια του χρονικού πλαισίου που δίνει ο Όμηρος για τον Τρωικό Πόλεμο –1200 π.Χ.– οι Χετταίοι κυριαρχούσαν στο μεγαλύτερο μέρος της Ανατολίας. Δεν ήταν διόλου πρωτόγονοι· αντιθέτως, υπήρξαν πολυγραφότατοι συγγραφείς, αφήνοντας γραπτά τεκμήρια τα οποία μεταφράστηκαν στη σύγχρονη εποχή. Το περιεχόμενο των κειμένων αυτών καλύπτει λεπτομερώς τα γεγονότα της μάχης του Καντές, η οποία δόθηκε εναντίον της Αιγύπτου τον ίδιο αιώνα. Παρ' όλα αυτά,

δεν αναφέρουν τίποτε για κάποια Τροία ή για κάποιο Ίλιον ή για έναν πόλεμο εναντίον εισβολέων που προέρχονταν από μία χώρα η οποία θα ονομαζόταν κάποια ημέρα *Ελλάδα*. Ενώ ο Όμηρος παραθέτει αρκετούς διοικητές του τρωικού στρατού, οι οποίοι πολέμησαν εναντίον των εισβολέων, και τα κείμενα των Χετταίων παραθέτουν τα ονόματα των διοικητών του δικού τους στρατού, ο οποίος μαχόταν εναντίον του Φαραώ, κανένα από τα ονόματα δεν συμπίπτει. Τα ονόματα των ομηρικών «Τρώων» ακούγονται σαν ελληνικά και είναι πολύ διαφορετικά από τα τυπικά μακροσκελή ανατολίτικα.

Ακόμη πιο δύσκολη ως προς την ερμηνεία της είναι η πιθανότητα ο πόλεμος –κατά τη διάρκεια του οποίου εκατό χιλιάδες εισβολείς λεηλάτησαν είκοσι πόλεις και τελικά πολιορκήσαν για δέκα χρόνια μία πόλη πενήντα χιλιάδων υπερασπιστών –να διεξήχθη επί ή εντός των συνόρων, χωρίς η αυτοκρατορία των Χετταίων να προβάλλει κάποια αντίσταση –ή να τον αναφέρει καν στα κείμενά της. Στην πραγματικότητα ούτε οι Χετταίοι, ούτε οι Αιγύπτιοι, ούτε η καταρρέουσα Μυκηναϊκή Αυτοκρατορία έκανε ποτέ λόγο γι' αυτόν.

Όταν οι Έλληνες ιστορικοί που έζησαν στους αιώνες μετά τον Όμηρο επιχειρήσαν να συμβιβάσουν το περιεχόμενο της ιστορίας του ποιητή με το αντίστοιχο μίας αληθινής ιστορίας, σχολίασαν το γεγονός της έλλειψης γραπτών τεκμηρίων αναφορικά με κάποιον τέτοιο πόλεμο ή μάχη και επιχειρήσαν μάταια να προσδιορίσουν τους άξονες της ομηρικής γεωγραφίας. Ο Ηρόδοτος αναζήτησε πληροφορίες από τους Αιγυπτίους αναφορικά με την αλήθεια της ιστορίας. Η Αίγυπτος, όμως, είχε παντελή άγνοια ενός τέτοιου πολέμου. Ο Θουκυδίδης

επεσήμανε ότι η Ελλάς, όπως ήταν γνωστή η Ελλάδα, δεν είχε ποτέ λάβει μέρος σε μία στρατιωτική επιχείρηση ως σύνολο, ενώ δεν υπάρχει κάποιο γραπτό στοιχείο που να τεκμηριώνει ότι υπήρχε καν Ελλάδα εκείνη την εποχή.¹

Για να το θέσουμε απλά, πολλές από τις τοποθεσίες που αναφέρονται στο κείμενο του 775 π.Χ. δεν υφίσταντο κατά το 1200 π.Χ. Δεν υπήρχαν, έως ότου ανακαλύφθηκαν, αιώνες μετά τον πόλεμο. Πέραν τούτου, από τις εκατόν εβδομήντα τοποθεσίες που μνημονεύονται στον Όμηρο, μόνο οι μισές έχουν εντοπιστεί. Και από αυτές πάλι, μόνο οι μισές υφίσταντο κατά τη Μυκηναϊκή Εποχή. Τα ονόματα που δίνονται για την περιοχή της Πύλου δεν είναι δυνατόν να «εντοπιστούν ούτε καν με επιφύλαξη», γεγονός τόσο απογοητευτικό όσο και αινιγματικό για τους σύγχρονους ιστορικούς.²

Το ομηρικό ακροατήριο των Ελλήνων ήθελε να γνωρίζει πού δόθηκε ο πόλεμος. Έπρεπε να βρεθεί μία τοποθεσία για την ιστορία η οποία επί αιώνες μεταβιβαζόταν προφορικά, προτού τελικά καταγραφεί από τον Όμηρο. Έτσι λοιπόν, επινοήθηκε. Δεν ήταν μακριά από την πατρίδα του Ομήρου, τη Χίο, ένα νησί το οποίο βρίσκεται πολύ κοντά στα παράλια της Τουρκίας. Αυτή η τοποθεσία, ωστόσο, δεν ικανοποίησε εκείνους που την αναζήτησαν κατά τους αρχαίους χρόνους ούτε και τους σύγχρονους αρχαιολόγους. Ο Μέγας Αλέξανδρος επειδή δεν βρήκε εκτεταμένα ερείπια της πολιορκημένης πόλης, έκτισε στη θέση της ένα Ίλιον, ναούς και όλα τα συναφή, κατά μήκος της ακτής της Ανατολίας όπου ισχυριζόταν ο Όμηρος ότι ήταν κτισμένη η πόλη του.

Από τον Αλέξανδρο ως τους πιο σύγχρονους «εξερευνητές», η απογοήτευση δεν ήταν απλώς μία οπτική. Σύμφωνα

με αυτούς, αν η πόλη βρισκόταν στην περιοχή που ισχυριζόταν ο Όμηρος, θα πρέπει να ήταν η Τροία. Αυτή όμως η θεώρηση οδήγησε σε μία σειρά καταγέλαστων ισχυρισμών, όπως εκείνος του Ερρίκου Σλήμαν, του «εξερευνητή» του δεκάτου ενάτου αιώνα, ο οποίος ανακάλυψε την Τροία στην Ανατολία, σε ένα χωριό που ονομάζεται Χισαρλίκ. Ο Σλήμαν ισχυριζόταν ότι οι δύο ασήμαντοι παράλληλοι τοίχοι που βρέθηκαν εκεί αποτελούσαν μέρος του «υψηλού τείχους» που αναφέρεται στη Ραψωδία δ της *Ιλιάδας*.³ Ωστόσο, το χωριό αυτό ήταν πολύ μικρό για να απαιτείται μία δεκαετής πολιορκία για την κατάληψή του. Δεν είχε χώρο για «υψηλές πύλες» και «πλατιές λεωφόρους», καθώς το μέγεθος του δεν υπερβαίνει εκείνο ενός σύγχρονου εμπορικού κέντρου. Καλύπτει μία επιφάνεια περίπου εκατόν ογδόντα τριών επί εκατόν τριάντα επτά μέτρων, αφήνοντας λίγο χώρο για τα μεγάλα βασιλικά παλάτια του Πριάμου, του Έκτορα και του Πάρη. Δεν είχε κάποια κεντρική αγορά, την οποία διέθετε η Τροία σύμφωνα με τους ισχυρισμούς του Ομήρου. Δεν υπήρχαν μαρμάρινες κάμαρες για τους πενήντα γιουούς του Πριάμου, ούτε χώρος επαρκής για να στεγάσει πενήντα χιλιάδες πολεμιστές. Ενώ ο Όμηρος αναφέρει ότι τα τείχη ήταν κατασκευασμένα από ορείχαλκο, το Χισαρλίκ δεν είχε παρά πλίνθινα τείχη.

Υπάρχουν και άλλες δυσκολίες όσον αφορά τον εντοπισμό της Τροίας στο Χισαρλίκ. Όταν ο Ερρίκος Σλήμαν «ανακάλυψε» την απατηλή Τροία, μετέφερε έναν μεγάλο θησαυρό ο οποίος εκτέθηκε στην Ευρώπη. Ωστόσο, σύμφωνα με τον Όμηρο, η Τροία λεηλατήθηκε. Ο Σλήμαν δεν θίγει το ζήτημα του τρόπου με τον οποίον επέστρεψε στην πόλη ο θησαυρός.